

מנר לנר או מכלי לכלי

כאשר בישר ה' למשה שהוא עומד למות, ביקש ממנו משה שימנה לו ממשיך: "יפקד ה' אֱלֹהֵי הָרוּחַת לְכֹל בְּשׁוֹר אִישׁ עַל הָעֵדָה, אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יְבִיאֵם, וְלֹא תִהְיֶה עֵדוּת ה' כְּצֵאן אֲשֶׁר אִין לָהֶם רָעָה" (במדבר כז, טו-יז). זה היה מעשה מרחיק ראות ונטול אגו. כמאמר רש"י: "להודיע שבחן של צדיקים שכשנפטרים מן העולם מניחין צורכין ועוסקין בצורכי ציבור". מנהיגים גדולים חושבים על העתיד הרחוק. הם טרודים בשאלת ההמשכיות. כזה היה משה. ה' אמר לו למנות את יהושע, "איש אשר רוח בו". הוא נתן לו הנחיות מדויקות באשר לטקס המינוי:

קח לך אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ, וְסַמְכֵת אֶת יָדְךָ עָלָיו. וְהֶעַמְדֵת אֹתוֹ לְפָנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי כָל הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעִינֵיהֶם. וְנָתַתָּה מֵהוֹדֶךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּלְפָנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֵד וְשָׂאֵל לּוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לְפָנֵי ה': עַל פִּי יֵצְאוּ וְעַל פִּי יָבֹאוּ הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ וְכָל הָעֵדָה. (במדבר כז, יח-כא)

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

נמנות פה שלוש פעולות. משה מתבקש (1) לסמוך את ידו על יהושע, (2) להעמידו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה, ולבסוף (3) לתת עליו מהודו. מה משמעותו של התהליך משולש-השלבים הזה? מה הוא אומר על מהותה של המנהיגות בתורה? פתח לדברים נמצא במדרש חז"ל מאלף על ההבדל בין השלב הראשון והשלישי: "וְסַמְכֵת אֶת יָדְךָ עָלָיו – כמדליק נר מנר. וְנָתַתָּה מֵהוֹדֶךָ עָלָיו – כמערה מכלי לכלי".¹

בשנת 1748 פרסם מונטסקייה, מהוגיה הדגולים של הנאורות, את ספרו 'רוח החוקים', ובו הציג את תיאוריית הפרדת הרשויות: המחוקקת, המבצעת והשופטת. ביסוד ההפרדה הזו נמצא החשש לעתידו של החופש במדינה שהכוח כולו מרוכז בה בידי גורם אחד. "החירות", כתב, "משגשגת לא מפני שיש לבני האדם זכויות טבעיות, ולא מפני שהם מורדים אם מנהיגיהם רודים בהם יתר על המידה. היא משגשגת מפני שהכוח מחולק ומאורגן באופן שמי שמנסה לנצלו לרעה נתקל במגבלות שהחוק מציב בפניו".

מונטסקייה לא הסתמך על המקרא, אבל בפסוק אחד בספר ישעיהו מופיע רעיון דומה להפליא: "כִּי ה' שִׁפְטֵנוּ, ה' מְחַקְקֵנוּ, ה' מְלַכְנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ". (ישעיהו לג, כב) את החלוקה המשולשת אפשר למצוא גם בספר דברים, בפרקים יז-יח, העוסקים בתפקידי המנהיגות למיניהם: המלך, הכהן והנביא. חז"ל דיברו לימים על שלושה כתרים: "כתר כהונה, כתר מלוכה וכתר תורה".² סטיוארט כהן כתב על הנושא ספר רהוט ושמו "שלושת הכתרים",³ וטען כי מה שמנוסח בפרקים אלה "איננו דמוקרטיה באמצעות המערכת הפוליטית, אלא תפיסה ייחודית של חלוקת כוח בצמרת השלטון".

במקרא ובספרות חז"ל אין שום גילוי אהדה כלפי מערכת שלטון שבה יש לגוף אחד ויחיד מונופול על הסמכות הפוליטית".

נראה כי זה המפתח להבנת שלושת השלבים בטקס מינוי יהושע. משה שימש למעשה בשני כתרים. מלוכה ותורה. הוא מילא את המשבצת שממלא המלך, שכן הוא החליט בעניינים העיקריים הנוגעים לעם: איך לארגן אותו, באיזה נתיב ללכת במסע, האם לצאת למלחמה. ועם זה היה נביא, גדול הנביאים. הוא נשא את דבר ה'. הוא נתן לעם ישראל את תורת ה'.

משה עמד למסור ליהושע את שני כתריו. הפעולה הראשונה בטקס, "וְסִמַּנְתָּ אֶת יָדָךְ עָלָיו", מכוונת על פי פירושנו להעברת כתר הנבואה, תיווך דבר ה' אל העם. עד היום אנו משתמשים במילה סמיכה לציון התהליך שבו רב מאציל את התואר רב לתלמידיו. הפעולה השנייה, "וְהִעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לְפָנַי אֲלֶעָזֶר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָל הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעִינֵיהֶם", עניינה הכתר השני, כתר הכהונה, שמשה לא נשא בו. פעולה זו נועדה להדגיש שמשה איננו כוהן, וגם יורשו לא יהיה כוהן; לפיכך, הוא יצטרך לקבל הכרה מנציג הכהונה, הכוהן הגדול אלעזר בן אהרן. ולבסוף הפעולה השלישית, "וְנָתַתָּה מִהוֹדֶךָ עָלָיו", עניינה הכתר השלטוני, הסמכותי – כתר המלוכה. חלק מהודו של משה, מהדר מלכותו כביכול, עובר ליהושע.

נתבונן נא בשני הכתרים שמשה נשא ומסר ליהושע, כתר המלוכה וכתר התורה (או הנבואה). למלכים בעת העתיקה היה כוח. המלך שלט. הוא קבע בעניינים צבאיים, כלכליים ומדיניים. מי שהמרה את פיו הסתכן בעונש מוות. לנביא, לעומת זאת,

לא היה כוח כלל. לא היו לו לא צבא ולא משטרה ולא מערכת ענישה. אך הייתה לו השפעה אדירה. כיום, אנחנו בקושי זוכרים את שמותיהם של רוב מלכי יהודה וישראל. אך דברי הנביאים ממשיכים להאיר את ימינו מכוח החזון והאידיאלים שלהם. הפילוסוף סרן קירקגור אמר שכאשר מלך מת, כוחו נגמר – אך כאשר נביא מת, השפעתו רק מתחילה.

כוח והשפעה נחשבים בדרך כלל כדברים מאותו סוג: מי שיש לו כוח יש לו השפעה, ולהפך. אך זו טעות. אדם בעל כוח מוחלט שיחלוק כוח זה עם עוד תשעה אנשים, רק עשירית כוחו תישאר בידו. אך אדם בעל מידה ידועה של השפעה החולק אותה עם עוד תשעה אנשים לא יפסיד מהשפעתו. הוא אפילו ירוויח. במקום שאדם אחד יקרין את ההשפעה הזו, יקרינו אותה עשרה. כוח מתחלק; השפעה מוכפלת.

עכשיו מובנים לנו דברי המדרש, שכזכור תיאר את פעולת הסמיכה כהדלקת נר ואת פעולת מתן ההוד כמזיגה מכלי לכלי. ההשפעה כמוה כהדלקת נר מנר אחר. הנר הראשון אינו מפסיד דבר. אדרבה, מעתה יהיה אור רב יותר, שני נרות ולא רק אחד. כזו היא הנבואה. לא כן מסירת הכוח. היא דומה להעברה מכלי לכלי. ככל שאדם מוסר לזולתו עוד מכוחו הסמכותני, נשאר לו פחות. כוחו השלטוני של משה תם במותו; ואילו השפעתו נותרה על כנה עד היום.

לתורה יש יחס דו-ערכי לכוח. הוא נחוץ. בלעדיו, כדברי רבי חנינא סגן הכהנים, "איש את רעהו חיים בלעו"⁴. אך שוב ושוב עולה מן התורה האבחנה שניסח לימים לורד אקטון, כי הכוח נוטה להשחית והכוח המוחלט משחית באופן מוחלט.

מנר לנר או מכלי לכלי

השפעה – של נביא על עמו, של מורה על תלמידו – אחרת לגמרי. היא איננה משחק סכום אפס. היא מצמיחה את הרב ואת תלמידו גם יחד.

משה נתן ליהושע את כוחו ואת השפעתו. הכוח נדרש למשימות הפוליטית והצבאיות הניצבות תמיד לפתח. אך ההשפעה, לא הכוח, היא שעתידה הייתה להותיר לדורות את חותמם של מנהיגים דגולים אלה.

1. במדבר רבה כא, טו.

2. משנה, אבות ד, יג; משנה תורה לרמב"ם, הלכות תלמוד תורה ג, א.

3. Stuart A. Cohen, *The Three Crowns: Structures of Communal Politics in Early Rabbinic Jewry*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

4. משנה, אבות ג, ב.